

A mozaik társadalmak kihívásai

George Floyd halála nem csupán az Egyesült Államok társadalmára volt hatással – a tragédia által két hete kirobbant tiltakozó mozgalmak már Európában is számottevőek. Az európai tüntetések jellemzően két nagy kérdés köré szerveződnek: egyrészt szolidaritást mutatnak az afroamerikai állampolgárokkal, másrészt a tüntetők úgy látják, hogy a mozgalom támogatásával a saját sorsuk javítására van lehetőségük. Ez utóbbi lényeges kérdéseket vet fel Európa jövőjét illetően is.

Kezdetben voltak az új társadalmi mozgalmak

Egy társadalomban minél nagyobbak a jövedelmi egyenlőtlenségek, annál nagyobbak a társadalmi feszültségek, valamint a tüntetések, felkelések, zavargások és bűncselekmények valószínűsége. Az OECD [adatai](#) szerint a fejlett országok közül az Egyesült Államokban a legélesebbek a társadalmi különbségek, így nem meglepő, hogy az amerikaiak igencsak megosztottak. Történelmi múltjukból adódóan is súlyos, többszáz éven és több generáción túlmenő konfliktusokat tudnak maguk mögött, amelyekre mind a mai napig nem sikerült megoldást találniuk.

Nem csoda tehát, hogy az USA-ban elterjedtek azok az új társadalmi mozgalmak, amelyeknek elsődleges célja már nem egy-egy közpolitikai döntés befolyásolása volt, hanem egy identitás köré épített mozgalom létrehozása, amely széleskörű társadalmi változásért harcol. Az identitáspolitika előhírnöke a *Combahee River Collective* nevű afroamerikai homoszexuális nőkből álló csoport, amely 1983-ban megjelent [nyilatkozatában](#) először fogalmazta meg írásban a ma már szinte napi szinten használt identitáspolitika fogalom lényegét. E szerint, azok az egyének, akik valamilyen faji vagy szexuális kisebbséghez tartoznak, az identitásuk miatt eredendően elnyomottak, és mint ilyen, helyzetükön csakis radikális politikai változások segíthetnek: „a kapitalista és imperialista politikai és gazdasági rendszer, valamint a patriarchális társadalom felszámolása”.

A történelmi múltjuk miatt, ahogyan az a nyilatkozatban is olvasható, az afroamerikai állampolgárok nem tudják a faji és a társadalmi osztálybeli különbségeket egymástól elválasztani. Ez valahol érthető is, hiszen minden nemzet, illetve állam építésének folyamatában a mindenkori uralkodó elitek határozzák meg a nemzeti azonosulás legjelentősebb mítoszait, illetve szimbólumait. Azok a nemzeti szimbólumok, amelyek a rabszolgák felszabadítása előtti időben keletkeztek, afroamerikai szemszögből nézve az őket elnyomó hatalom szimbólumai, de ugyanide sorolják a gazdasági és politikai vezető pozíciókat betöltő többségében lévő fehér egyéneket is. Jól illusztrálja ezt az a [kutatás](#) is, amely arra derít fényt, hogy igencsak eltérő nézetek vannak annak tekintetében, hogy a faji hovatartozás miatt milyen mértékű hátránya származik egy egyénnek, hiszen ezt a hátrányt a latin illetve ázsiai származású személyek sokkal kisebb mértékben érzik.

Az [1964. évi polgári jogi törvény VII. címe](#) igyekezett az afroamerikai lakosságot ért hátrányos megkülönböztetéseket törvényes eszközökkel orvosolni, amelyet számos intézkedés követett, több-kevesebb sikerrel. Az intézkedések ellenére az afroamerikai lakosság úgy [érzi](#), hogy továbbra is egy rendszerszintű, intézményesített diszkrimináció és rasszizmus áldozata. Társadalmi szinten

lényeges [eltérések vannak](#) abban a tekintetben, hogy egyes faji csoportok mit tekintenek az afroamerikai lakosok társadalmi előrehaladását gátló tényezőnek. Az ok-okozat összefüggéseket azonban sokkal nehezebb megállapítani: a demokraták hajlamosabbak úgy vélni, hogy az afroamerikai közösségek társadalmi előrehaladásának gátlói a faji alapú diszkrimináció, a magas jövedelmet biztosító állások hiánya és a magas színvonalú iskolákhoz való hozzáférés, vagyis *bizonyítéka* a társadalmi megkülönböztetésüknek. Ezzel szemben, a republikánusok többsége úgy véli, hogy a stabil családi háttér, a megfelelő példaképek, valamint a motiváció hiánya okozza az afroamerikai közösségek leszakadását – és mindez nem a diszkrimináció bizonyítékai, hanem a társadalmilag kívánatos viselkedésformák kisebb arányú betartásának *következményei*. Az viszont az [vitathatatlan](#), hogy a háztartások medián jövedelmet tekintve, az afroamerikai családok rendelkeznek a legalacsonyabb jövedelemmel.

Az elmúlt évtizedek kormányzati programjai következtében úgy a fehérek, mint az afroamerikai egyének úgy érezték, hogy az afroamerikai közösségek elleni rendszerszintű diszkrimináció jelentősen csökkent. Ezzel párhuzamosan, a fehér közösségek tagjai úgy látják, hogy az ellenük ugyancsak rendszerszinten elkövetett faji szintű hátrányos megkülönböztetés jelentősen [megnövekedett](#) – amivel az afroamerikai egyének nem értenek egyet. Mindezek arra utalnak, hogy az elmúlt évtizedek alatt, kevésbé látható módon a társadalmi feszültségek jelentősen növekedtek.

Csepp a pohárban

Ezt az igencsak ellenséges légkört feszítette tovább a világjárvány okozta gazdasági válság okán bekövetkezett rekordmagas munkanélküliségi ráta, amely [megközelíti](#) az 1930-as években mért arányokat. Az európai szociális ellátó rendszer hiányában a gazdasági leállások igen súlyosan éritették az amerikaiakat, így nem csoda, hogy hetekkel korábban is már faji hozzátartozástól függetlenül százezrek tüntettek a gazdaság újraindításáért. A gazdasági nehézségek viszont különösen súlyosan érintik az amúgy is alacsony jövedelmű afroamerikai állampolgárokat. A George Floyd halálát okozó rendőri brutalitás ebben az igencsak feszült társadalmi légkörben gyújtósként hatott.

Az Egyesült Államokban a rendőrségi brutalitás egyre növekedő problémát okoz, és a hivatalos szervek intézkedései következtében meglőtt és életüket veszített egyének száma sajnos [növekvő](#) tendenciát mutat. A rendőri túlkapások áldozatainak [számát tekintve](#) azt láthatjuk, hogy csaknem kétszer annyi fehér származású személyt érint, mint afroamerikait. Ugyanakkor, a lakosság arányait vizsgálva, szembetűnő, hogy az afroamerikai halálos áldozatok [kétszerese](#) a fehérek arányának. A rendőrségi intézkedésektől függetlenül, az afroamerikai polgárokat érintő élet elleni bűncselekmények esetében az 1980 és 2008 között rögzített adatok [elemzésében](#) kiugró számokat találunk úgy az elkövetők, mint az áldozatok minőségében.

A csaknem harminc év [adatait](#) feldolgozó tanulmány 12. oldalán található táblázat az életellenes bűncselekményeket a bekövetkeztük körülményeinek függvényében a következő kategóriák szerint különbözteti meg: emberölés halmazatban [*felony murder*]¹, nemi élet szabadsága,

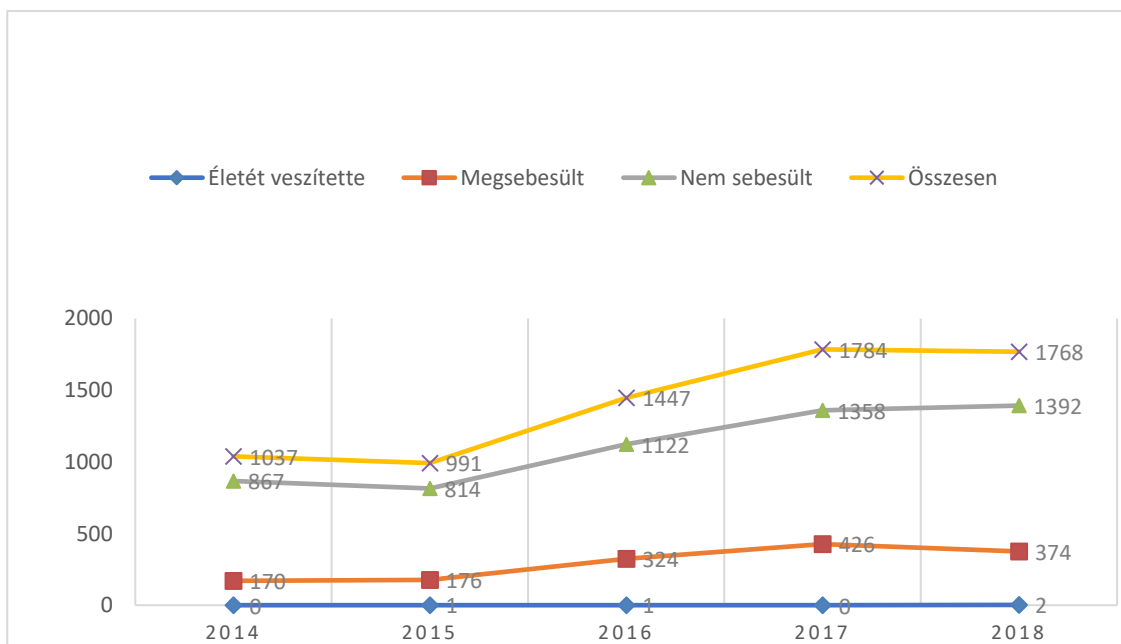
---

¹ A kifejezés az angolszász országokban alkalmazott Common Law jogintézményéhez kapcsolódik, az eltérő jogintézmények miatt pontos magyar nyelvű megfelelője nincsen. Ebben az esetben az emberölés kísérő bűncselekménye más olyan bűncselekményeknek, amire az elkövető szándéka irányul.

kábítószer, bűnbundák, viták, valamint munkahelyi körülményekhez köthető halálesetek. Az afroamerikai polgárok leggyakrabban a kábítószerrel köthető emberöléseknek lesznek áldozatai az esetek mintegy 62 százalékában, ezt követi a viták közben elkövetett emberölés, amely az összes ilyen eset 48 százalékát teszi ki. Ugyanakkor, az adatok szerint a kábítószerrel köthető emberölések 65,6 százalékát, és a halmaztatban elkövetett emberölések 59,9 százalékát afroamerikai egyének követik el. A fehér származású emberölés áldozatok leggyakrabban a munkahelyi körülményekhez, valamint a nemi élet szabadságához köthető bűncselekmények következtében veszítik életüket (83,9 százalék, illetve 66,8 százalék) és ugyanezen bűncselekmények leggyakoribb elkövetői is (az esetek 70,8, illetve 54,4 százalékában). Az emberölés eszközeit tekintve is lényeges eltérések vannak: a mérgezések 80,6 százalékát fehérek követik el és az áldozatok 80,5 százaléka is fehér származású. Ezzel szemben az afroamerikai egyének 56,9 százaléka fegyverrel követi el a bűncselekményt és a fegyverrel elkövetett emberölések áldozatának több mint fele, azaz 51,4 százaléka afroamerikai. A Szövetségi Nyomozóiroda (*Federal Bureau of Investigation - FBI*) legfrissebb, 2018-as adatokat feldolgozó összesítése szerint az élet elleni bűncselekmények [áldozatai](#) és [elkövetői](#) között továbbra is nagyobb arányban állnak az afroamerikai személyek.

A társadalmi feszültségek folyamatos növekedését támasztja alá az FBI azon kimutatása is, amely a szövetségi rendőrségi szervek tisztviselői ellen elkövetett bűncselekményeket összesíti. A nyilvánosan elérhető adatok szerint 2014-2018 közötti periódusban drasztikusan növekedett a szövetségi rendőrségi szervek tisztségviselőinek száma, ennek ellenére a szolgálat közben megsebesült személyek száma is növekedett. Vagyis, a megnövelt rendőrségi létszám és az erőszakosabb fellépésük ellenére 2018-ban kétszer annyi szövetségi rendfenntartó szerv tisztviselője sérült meg, mint 2014-ben.

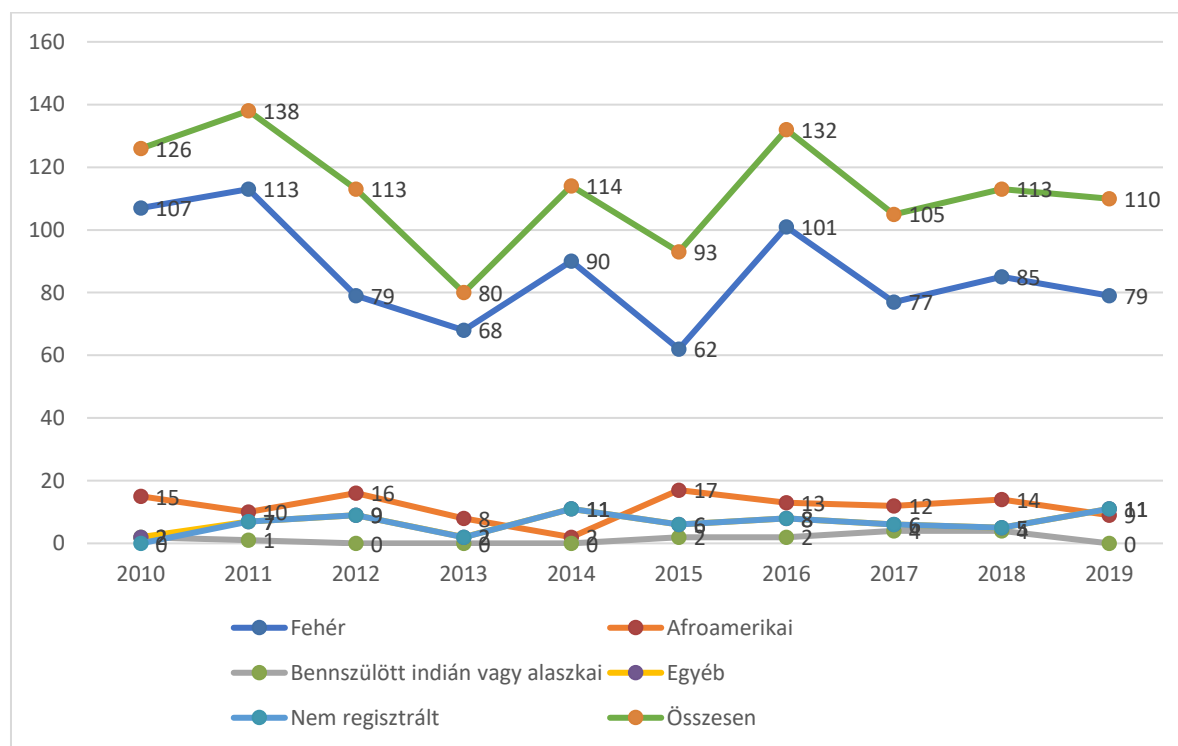
1. ábra: Szövetségi rendőrségi szervek tisztviselőinek száma

Saját szerkesztés, forrás: FBI

A hivatalos szervek elleni erőszak elkövetői többnyire fehérek, azonban [2008. és 2010.](#) olyan évek voltak, amikor az elkövetők többségében afroamerikai származásúak voltak. Figyelembe véve, hogy a [hivatalos népszámlálási adatok](#) szerint az Egyesült Államok lakosságának 76,5 százaléka fehér és csak 13,4 százaléka afroamerikai származású, az esetek átlagos 60-40 százalékos megosztása nem arányos a népesség faji eloszlásának adataival. Fontos kiemelni, hogy a bemutatott számok és arányok csakis a szövetségi szintű rendőrségi szervekre vonatkoznak. Az állami (*State Police* vagy *State Highway Patrol*), a megye szintű (*County Sheriff's Offices*) vagy az önkormányzati (*City Police Departments*) rendőrségi szervekhez tartozó haláleseteket a 2. számú ábra mutatja be.

2. ábra: Baleset során és halmazatban elkövetett emberölés következtében elhunyt rendészeti tisztségviselők száma

Saját szerkesztés, forrás: FBI [15.](#) és [60.](#) számú táblázatai alapján

A helyi rendőrségi összesített adatok megközelítőleg tükrözik a népesség faji arányait, vagyis a fehér származású áldozatok kimagasló száma azzal magyarázható, hogy összességében tekintve, az Egyesült Államok lakosságának csaknem háromnegyede fehér származású. Az adatokból látható, hogy 2011 óta csökken az elhalálozott rendőrségi tisztségviselők száma, ám ez a csökkenés nem egy folyamatos, stabil tendenciát mutat. A legtöbb elhalálozás az USA [déli államaiban](#) következett be.

Mindezek tükrében, kevésbé meglepő, hogy a rendőrség alkalmazottai között sajnálatos módon széles körben elterjedt az afroamerikai közösséget illetően egy negatív sztereotípiát és ezzel

párhuzamosan a faji alapú profilalkotás (*racial profiling*). Ezt az FBI egykori elnöke, James B. Comey egy 2015-ben elhangzott [beszédében](#) nyilvánosan is elismerte. Nagy valószínűséggel ezek a negatív sztereotípiák vezethettek Trayvon Martin 2012-es halálához, amely a *Black Lives Matter* emberi jogi új társadalmi mozgalom elindításához vezetett. A mozgalom az afroamerikai egyénekkel szembeni erőszak és szisztematikus rasszizmus elleni harcot tűzte ki célul, külön kiemelve a rendőri brutalitás elleni fellépést, azonban a békés tüntetések egyre inkább heves fordulatot vesznek.

Pillanatkép az Egyesült Államokból

Az Egyesült Államokban és Európában egyre inkább elterjedő tiltakozások elsődleges célja nem csupán a rendőrségi túlkapások elleni fellépés, hiszen például a 2019-ben [nyilvánosságra hozott](#) hasonló rendőrségi eljárás miatt bekövetkezett fehér származású Tony Timpa halála alig kapott társadalmi figyelmet. A rendőrségi brutalitás elleni fellépések egyelőre sikeresnek mondhatóak, hiszen a Demokrata Párt egy átfogó rendőrségi reformokat ígérő törvénytervezetet [terjesztett elő](#), amely többek között megtiltaná az életveszélyes eljárások alkalmazását, és amelyet a republikánusok is támogatnak. Mindezekon túlmenően, a tüntetők egy sokkal radikálisabb társadalmi változásban érdekeltek. Sikerként könyvelik el a rendőrségi források elvonását, a Minneapolis-i rendőrség [felosztatását](#) érintő terveket, vagy a Seattle-i rendőrségi székhely [„elfoglalását”](#). Vitathatatlan, hogy a rendőrségi túlkapások miatt a társadalom szemében könnyen elveszítheti legitimitációját az állam ezen szerve. Az azonban igencsak kétséges, hogy valóban teljesen le kellene-e mondania a csakis őt megillető hatásköréről, vagyis az *arányos és jogos erőszak* alkalmazásáról. A mozgalom mostani sikerei az új társadalmi mozgalmak több évtizede megfogalmazott általános célkitűzéséhez utalnak vissza, amely szerint a jelenlegi politikai és gazdasági rendszert kellene átalakítani a kisebbségek emberi jogainak védelme érdekében.

A mozgalom célkitűzése – a rasszizmus és faji alapú diszkrimináció elleni fellépéseken túlmenően – a közös történelmi emlékezet újrameghatározása és újraértelmezése. Ennek leginkább kézzel fogható elemei az egyes történelmi vagy közösségi szimbólumok megrongálása vagy azok kiállításának és használatának megakadályozása. Ilyen elemek a 19. században emelt, elsősorban déli, rabszolgatartó történelmi személyiségek [szobrai](#). A fehér közösség számára ezek a nagyon tágra értelmezett déli identitás *egy részének* szimbólumai, esetleg helyi közösségi szimbólumok. Az afroamerikai úgy látják, hogy mivel az emlékműveket a felszabadításuk után emelték, azok a rabszolgatartók, a fehér felsőbbrendűség és a fehérek által uralt politikai hatalom szimbólumai. Ugyanilyen vitás elem a déli államok által használt konföderációs zászló is. A 19. században lezajlott polgárháború során használt zászló a fehérek számára a déli államok függetlenség iránti vágyát és a déli életmód megőrzéséhez való ragaszkodást jelképezi. A polgárháború idejében a déli életmód szerves része volt a rabszolgatartás, így érthető, hogy az afroamerikai lakosság számára a konföderációs zászló a több száz éven tartó elnyomásuk jelképe. Nem meglepő tehát, hogy már évtizedekkel ezelőtt súlyos viták fűződtek használatához, illetve annak felgyújtásához, olyannyira, hogy már 1989-ben is a [Legfelsőbb Bíróságig](#) jutott az ügy. A jelenlegi tüntetések következményeként a 72 éve fennálló NASCAR szervezői is úgy döntöttek, hogy rendezvényeiken [betiltják](#) a konföderációs zászló használatát, illetve több szobor elszállításáról döntöttek a helyi hatóságok.

A változtatás iránti igény azonban nem áll meg a rabszolgatartáshoz fűződő emlékművek és zászlók újra értelmezésénél. A tüntetők több városban is ledöntötték vagy megrongálták [Kolumbusz Kristóf](#) szobrát, amelyben a faji és etnikai kisebbségek az európai imperialista törekvések és a bennszülöttek brutális kiirtásának szimbólumát látják. A 15. századi felfedezőről először 1792-ben neveztek el állami ünnepnapot, ezt azonban az 1990-es évek után egyre több város, illetve teljes állam a bennszülött népek napjának szentelte, mintegy kihangsúlyozva, hogy nem ünneplik az *európai hódítás, valamint a fehérek politikai és gazdasági hatalmának megteremtőjéről* elnevezett napot. Egyértelmű tehát, hogy igény mutatkozik az egyre [növekedő létszámú](#) faji és etnikai kisebbség körében, hogy az Egyesült Államok újrírja a jelenlegi nemzeti mítoszait. Ebben a folyamatban az európai kötődésű önmeghatározási elemeket és a többségében fehérek által önmagukénak érzett szimbólumokat a jelenleginél jóval kisebb mértékben kívánják a közös, új alapokra helyezett amerikai nép identitásának alkotóelemeiként használni. Ez a kérdés egyre inkább napirenden lesz, hiszen a demográfiai előrejelzések szerint az Egyesült Államok lakossága faji szempontból egyre kevésbé lesz homogén. A 2000-2018 közötti időszakban 22 különböző állam összesen 109 megye szintű közigazgatási egységében (*county*) a korábban fehér többségű lakosság aránya 50 százalék alá [csökkent](#). Ez a változás többségében a déli és dél-nyugati államokban szembetűnő, így a széleskörű társadalmi változások leginkább itt várhatóak. A [számítások](#) szerint a következő évtizedben a fehér lakosság száma minden államban csökkeni fog és ezzel párhuzamosan növekedik a latin, az ázsiai és az afroamerikai lakosság aránya.

Mit tanulhat ebből Európa?

Az európai tüntetések az amerikaihoz hasonló irányt vettek, kiemelkedő példa a Bristolban, egy 1895-ben állított volt rabszolgakereskedő szobrának ledöntése, a rasszizmus és diszkrimináció szimbólumának [megsemmisítése](#). Ez a cselekedet egyrészt érthető, másrészt viszont a 19. század óta kialakult helyi, kollektív emlékezet és a lokális közösség identitását meghatározó elemek egyoldalú újraértelmezését és fölülírását is jelenti. A cselekedet üzenete egy igencsak éles társadalmi újrendeződés kezdete. Az európai tiltakozók figyelmének központjában azonban nem csupán a rabszolgakereskedők szobrai szerepelnek, hanem jeles európai államemberek szobra is, mint például a londoni [Winston Churchill](#), vagy Belgium egykori királyának, [II. Lipótnak](#) szobra. A belgiumi tüntetők a szobor elvitelén túlmenően kárpótlást követelnek a Kongói Demokratikus Köztársaság számára a 20. század elején elkövetett könyörtelen kizsákmányolás következtében életüket veszített milliók halála miatt.

A békésebben lezajlott európai tüntetések üzenetét sem szabad figyelmen kívül hagyni. Így a milánói tiltakozó mozgalom résztvevői többségében bevándorlók, vagy második generációs afrikai származású egyének, akik számára a tiltakozások elsődleges célja, hogy olasz állampolgárságuk megszerzése folyamatában ne [gátolják](#) a hatóságok. A tiltakozások több európai városban is folytatódtak, így [Spanyolországban](#) is, ahol szintén jelentős afrikai származású gyén él.

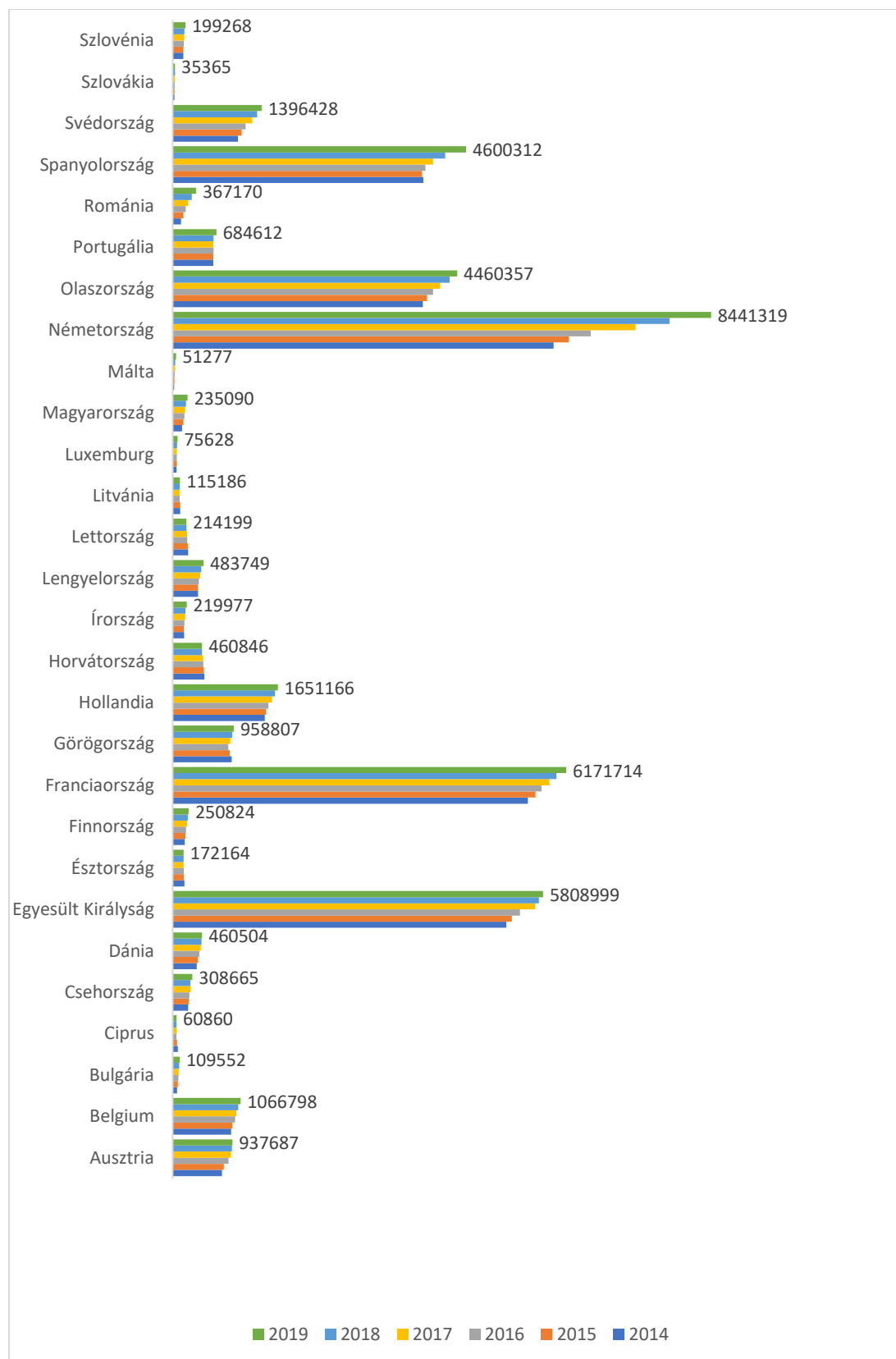
A jelenlegi európai zavargások rávilágítanak az Európai Unión belüli rasszizmus és faji megkülönböztetés egyre komplexebb kérdéskörére. Az egyes tagállamok egykori birodalmi múltja miatt ezekben az országokban a lakosság számottevő aránya az egykori gyarmatokról származik, akik akár már több generáció óta az adott tagállamban élnek. Ugyanakkor, ahogy Belgium

esetében is láthattuk, az egykori kizsákmányolás emléke több mint száz év távlatában is meghatározza a most már uniós tagállamhoz, valamint a kollektív történelmi emlékezethez való viszonyulásukat.

Az Egyesült Államokhoz hasonlóan, az Európai Unióban élő afrikai vagy arab származású egyének gyakran érzik úgy, hogy származásuk miatt számos hátrány éri őket és rendszerszintű elnyomásban van részük, így az egyre növekvő számú népességben a feszültség is növekedik. Az elmúlt években tapasztalt migrációs hullám ebből a szempontból újabb kihívások elé állítja az Európai Uniót.

Az Eurostat adatai szerint a hivatalosan is nyilvántartásba vett, nem EU országokból származó bevándorlók száma az elmúlt öt év alatt folyamatosan növekedett. Bár az adatok nem részletezik a pontos származási országot, joggal feltételezhetjük, hogy a jelentős számú nem uniós országból származó bevándorló nagy része nem európai kultúrkörből származik. Ennek megfelelően, az európai identitás alkotó elemeit nagy valószínűséggel nem érzi sajátjának. A német, francia, spanyol és olasz társadalmak egyre kevésbé homogének. Akár az elmúlt évek migrációs hullámai során letelepedett, akár több generáció óta ott élő, a nem Európából származó bevándorlók nem feltétlenül fognak tudni azonosulni a befogadó tagállamuk nemzeti mítoszaival és szimbólumaival, hiszen a 18. vagy 19. században végbemenő nemzet- és államépítési folyamatokban nem vettek részt. Mi több, ahogy a kongói származású belga lakosok esetében is láthattuk, a többségi nemzeti azonosulás vizuális szimbólumai a kisebbséghez tartozó egyéneket ellenérzéssel töltik el és a saját történelmük során elszenvedett elnyomásra emlékeztetik őket. A bevándorlók integrációján túlmenően a múlt és jelen sérelmeit orvosolni hatalmas kihívást jelent és a közös uniós kollektív identitás kialakításában jelentős szerepe van.

3. ábra: Nem EU tagállamban született lakosok száma

Saját szerkesztés, forrás: Eurostat, online adat kód: migr_pop3ctb

Úgy tűnik, az egyes történelmi szimbólumok, mi több, a történelem egyes mozzanatainak újraértékelése előbb-utóbb az Európai Unióban is napirendre kerülnek. Az uniós polgárok nagyobb része nem tud azonosulni egy közös kulturális identitással, sokkal inkább az egyes kultúrák egymás mellett élésével, de mindenekelőtt a békével, emberi jogokkal és a demokráciával [azonosítja](#) az Európai Uniót. Ugyanakkor úgy érzik, hogy a bevándorlók többsége [nem tartja](#) tiszteletbe a többségi társadalom kultúráját és nagy részük úgy véli, hogy [nem akarnak](#) beilleszkedni. Különösen igaz ez a nézet a roma és a muzulmán [lakosság](#) megítélésében. Ez utóbbi esetben éles ellentét van a politikai bal- és jobboldali szavazók nézeteiben: míg a baloldali szavazók többsége úgy véli, hogy a muzulmán vallású bevándorlók be akarnak illeszkedni, addig a jobboldal ennek [ellenkezőjét](#) látja.

Az európaiak által a békével, demokráciával és emberi jogokkal azonosított uniós értékek és uniós *államépítési kísérlet* nem biztos, hogy a bevándorlók, különösen a muzulmán háttérű bevándorlók támogatását is megnyeri, különösen, hogy a [nyugati társadalom](#) tagjait többségében negatívan értékeli. Identitásuk [elsődleges](#) dimenziója a vallásuk, csak ezt követően tekintik magukat az adott állam polgárainak. Annak ellenére, hogy kisebbségben élnek, kulturális értékeik elvesztése miatt nem aggódnak, ezzel szemben a munkanélküliség [komolyan](#) aggasztja őket. Figyelembe véve egy adott közösségben jelen lévő jövedelmi különbségeket, valamint a tágabb nemzeti önmeghatározási szimbólumokkal való azonosulás hiányának következményeit, feltételezhetjük, hogy a jövőben a társadalmi feszültségek az Európai Unión belül is egyre élesebbek lesznek.

Mindez felveti azt a kérdést, hogy Európai Unió meddig határozhatja meg önmagát azon alapértékek szerint, amelyek judeo-keresztény kultúrkörre épültek, mint például a személyi sérthetlenséghez való jog, az egyéni szabadságjogok, valamint nők és férfiak egyenjogúsága, illetve, hogy milyen értékeket tud találni, amelyek az lakosai számára széles körben elfogadottak és támogatottak.

2020.06.17. Máthé Réka Zsuzsánna